

UDK: 005.961

Stručni rad

PREDUZETNIŠTVO I ULOGA PERMANENTNOG OBRAZOVANJA U NJEGOVOM RAZVOJU

ENTREPRENEURSHIP AND THE ROLE OF PERMANENT EDUCATION IN ITS DEVELOPMENT

Dušan Garabinović¹¹Visoka škola za poslovnu ekonomiju i preduzetništvo, Beograd¹dusan.garabinovic.032@gmail.com

Apstrakt: *Preduzetništvo se može posmatrati i tumačiti na različite načine, brojni su aspekti njegovog sagledavanja, ali svoju suštinu preduzetništvo na najbolji način ispoljava kroz poslovni, privredni kontekst. Ostvarivanje poslovnog uspeha u određenoj delatnosti u velikoj meri je zasnovano na spremnosti suočavanja preduzetnika sa izazovima savremenog poslovanja, u čemu značajnu ulogu igra obrazovanje.*

Analiza procesa celoživotnog učenja nije nimalo lak zadatak, prvenstveno zbog činjenice da sama njegova struktura i način funkcionisanja zavisi od ljudi, a oni se međusobno razlikuju, razlikuju se društva kojim pripadaju. Ulaganje u obrazovanje jeste veliko, ali ga ne treba posmatrati kao trošak, već kao investiranje u sebe, u svoju bolju i lepšu budućnost.

Cilj ovog rada je da ukaže na značaj koji permanentno obrazovanje ima u podsticanju razvoja preduzetnika.

Ključne reči: *Preduzetništvo, obrazovanje, permanentno obrazovanje.*

Abstract: *Entrepreneurship can be observed and interpreted in different ways, there are numerous aspects of its consideration, but the essence of entrepreneurship is best manifested through the business, economic context. Business success achievement in a certain activity is largely based on the entrepreneur's willingness to face challenges of modern business, where the role of education is very important.*

The analysis of the lifelong learning process is not an easy task at all, primarily due to the fact that its own structure and the way of functioning depend on people, and they are different, as well as the societies they belong to.

The investment in education is large, but it should not be observed as a cost; it should be an investment in oneself, a better and nicer future.

The objective of this paper is to point out the importance of permanent education in entrepreneurship development encouragement.

Key words: *Entrepreneurship, education, permanent education.*

1. UVOD

Preduzetnika u jednom društvu nikada nema mnogo, ali oni čine temelj njegovog postojanja i oslonac u prilagođavanju i, što je još značajnije, iniciranju promena koje

omogućavaju njegovo nesmetano funkcionisanje. Takvih ljudi, istinskih preduzetnika, je, nažalost, malo, što dovodi do dodatnog isticanja njihovog značaja i vrednosti koje u jednom društvu predstavljaju.

Bez obzira na životnu dob u kojoj se nalazi, obrazovanje igra značajnu ulogu u životu ljudi. Svest o važnosti neprekidnog usavršavanja predstavlja prvi korak u otkrivanju uloge koju čovek kao jedinka ima u društvu kome pripada, uz istovremeno očuvanje jedinstva i kontinuiteta celine društvenog, a time i privrednog života.

Obrazovanje omogućava usavršavanje i razvoj čoveka. Permanentno obrazovanje je proces koji se stalno dešava – bez obzira da li je čovek toga svestan ili ne. Učenje traje od rođenja pa do smrti, a sve dok uči, čovek postoji.

2. POJAM I KARAKTERISTIKE PREDUZETNIŠTVA

Preduzetnici su važan deo svakog društva. Preduzetništvo „je specifičan i originalan posao ili biznis koji nastaje pronalazaženjem i eksploatacijom tržišnih mogućnosti i prilika ili uočavanjem problema u sistemu potrošnje i njihovim rešavanjem na različit, drugačiji i bolji način od do tada primenjivanih i poznatih“ [1].

„Preduzetnici čine manjinu u društvu ali su pokretač razvoja njegove celine. Preduzetnici su retki, njih treba pronaći, čuvati ih i stalno podsticati na aktivnosti usmerene uspehu. Pravi preduzetnici su bogatstvo jedne države, a bogatstvo se štiti i neguje“ [2].

Promene koje egzistiraju zajedno sa svim elementima privrednog sistema objedinjuju i šanse i opasnosti, a od načina sagledavanja i reagovanja, zavisi na koju stranu će novčić posledica njihove pojave pasti – na dobru ili lošu. „U današnjem svetu, promene se dešavaju veoma brzo. Samo ljudi koji su spremni da ih predvide, identifikuju i na adekvatan način odgovore na njih mogu postići uspeh – to su preduzetnici u pravom smislu te reči“ [2].

Svi preduzetnici su različiti – ne postoje dva ista. Postoje samo obeležja koja ih tako različite međusobno povezuju i integrišu u jednu celinu, u jedan poseban, na kreativnosti zasnovan, poslovni svet. Potrebne lične karakteristike koje bi preduzetnici trebalo imati „kod započinjanja preduzetničkih aktivnosti:

- sposobnost da preuzme inicijativu i akciju;
- sposobnost da izrazi svoje misli i stavove;
- sposobnost za višečasovni rad, odgovornost i istrajnost u radu;
- hrabrost da preuzme rizik i
- kapacitet za donošenje odluka“ [3].

Usavršavanje i sopstveni razvoj koji se odvija tokom čitavog života, čini dobru polaznu osnovu za definisanje preduzetnika, lica koje je spremno da se svojim idejama i stavovima izdigne iznad ostalih, iznad prosečnosti, prihvatajući rizike bez straha od potencijalnog neuspeha koji ga samo može dodatno osnažiti u želji da ostvari postavljene ciljeve.

I uspeh i neuspeh poslovnog poduhvata donose brojne koristi, oni su u stvari dve strane iste medalje, nagrade koju dobijaju oni koji su spremni da pokušaju i dosta toga rizikuju da bi ostvarili svoje snove, istinski preduzetnici.

3. ULOGA I ZNAČAJ OBRAZOVANJA

Obrazovanje u osnovi predstavlja skup aktivnosti usmeren na prikupljanje i usvajanje različitih oblika znanja kroz ostvarivanje procesa učenja i osposobljavanje pojedinaca da usvojena znanja primene u svakodnevnom životu. Za obrazovanje se može reći da je „u sreći nakit, a u nesreći utočište“ (Aristotel), jer kada ostane bez svega materijalnog, čoveku ostaje ono najvrednije – znanje i iskustvo koje nosi u sebi.

Postoje brojni faktori koji utiču na obrazovanje. Problem nastaje iz već pomenute kompleksnosti pojma i njegovih granica koje se ne mogu sa sigurnošću opisati – teško je ustanoviti gde počinje a gde se završava obrazovanje.

„Znanje, proizvodnja i inovacije su tri komplementarne pojave koje se prepliću, i predstavljaju najznačajnije izvore promene i osnova su za igradnju modernog ekonomskog sistema zasnovanog na znanju“ [4].

„Bez obrazovanja nema ni znanja, ni stručnosti, ni preduzimačkog duha, ni mobilizacija energija jednog naroda“ [5]. Znanje je danas ključni resurs, a čovek kao njegov nosilac glavni činilac uspešnog poslovanja. Najvažniji zadatak koji društvo treba da izvrši jeste stvaranje uslova za sprovođenje obrazovnog procesa, neprestane aktivnosti stvaranja novih nosilaca društvenog i privrednog progressa.

4. CELOŽIVOTNO PREDUZETNIČKO OBRAZOVANJE

„Permanentno obrazovanje je poziv upućen svakom čoveku da vodi stalnu borbu protiv predrasuda, gotovih ideja, mrtvih konvencija, stereotipa, sukcesivnih kristalizacija života“ [5]. Duhovno i mentalno stanje nije vezano isključivo za godine starosti već za želju i mogućnost sticanja novih znanja i njihovu primenu u svakodnevnim situacijama.

Poslovni poduhvat je kao brod u velikom moru koji bez obzira na svoju veličinu, vetrove i talase koji ga sputavaju pokušava da pronađe svoj pravi put, pokušava da održi kurs koji ga vodi željenom cilju, a to je moguće samo ukoliko su kapetan i svi članovi posade jedinstveni u svojoj odluci – nema odustajanja.

Da bi borba na poslovnom tržištu bila lakša potrebno je posedovati dovoljno informacija i znanja o njegovom funkcionisanju. Znanja se dobijaju tokom celog života. Na osnovu iznetog zaključuje se da se permanentno preduzetničko obrazovanje može podeliti na dva osnovna dela: (1) obrazovanje dece i mladih, i (2) obrazovanje odraslih.

Informacije pružaju dobru osnovu za donošenje odluka. Trebalo bi od mnoštva informacija kojima je čovek okružen prepoznati i izabrati one prave, najznačajnije i

najrelevantnije, u čemu važnu ulogu igra obrazovanje. „Ciljevi ovakvog obrazovanja, koje se realizuje na različitim nivoima, podrazumevaju: podizanje svesti učesnika obrazovnog procesa o značaju i važnosti preuzimanja odgovornosti za sopstvenu sudbinu, napuštanje filozofije “dobiti posao” i prihvatanje filozofije “kreirati posao sam”, razvijanje i promovisanje preduzetničkih kvaliteta (kreativnost, uočavanje poslovnih izazova i šansi u okruženju, preuzimanje rizika, fleksibilnost i adaptibilnost, upornost i istrajnost, akciona orijentisanost, odgovornost za postignute rezultate) koji su aplikativni u svim oblastima rada i delovanja i prihvatanje promena kao načina života“ [6].

Obrazovanje, posmatrano u širem smislu, ne bi trebalo ograničavati na sistem školstva propisan od strane države, jer ne uči se samo u školi, a istovremeno znanja koja se stiču moraju biti praktično primenljiva.

OBLICI OBRAZOVANJA		
FORMALNO	NEFORMALNO	INFORMALNO
- predškolsko - osnovno - srednje - visoko	- kursevi - obuke - konferencije - seminari i sl.	- iskustvo

Slika 1 – Vrste obrazovanja tokom čovekovog života, autor

Život je jedna velika učionica u kojoj ljudi uče, rešavaju zadatke u obliku raznih složenih situacija u kojima se nalaze, a svaka uspešno rešena predstavlja još jedan u nizu položenih ispita, a koliko dobro i sa kojom ocenom, to ipak čovek sam najbolje može proceniti. „Koja je razlika između škole i života? U školi dobijate lekciju, a zatim vam daju test. U životu dobijate test koji vas nauči lekciji.“ (Robert L. Karter)

5. ULOGA PORODICE I NEPOSREDNOG OKRUŽENJA U OBRAZOVANJU

Porodicu bi bilo nepravedno izostaviti iz analize postupka obrazovanja uspešnog preduzetnika, prvenstveno iz razloga što sve od nje i počinje. Ona daje polaznu osnovu za dalje aktivnosti koje sve više preuzima šire okruženje ističući tako značaj unutar i međugeneracijske integracije u području sticanja znanja. Svi oni na određeni način učestvuju u njegovom stvaranju, u stvaranju na prvom mestu dobrog čoveka a zatim i preduzetnika.

U uslovima koji se karakterišu brzim tempom života i promenama koje se svakodnevno dešavaju, „pored škole, porodica je mesto učenja koje ima najveći uticaj na društvenu i socijalnu dimenziju učenja“ [7].

6. ULOGA I ZNAČAJ FORMALNOG OBRAZOVANJA

Pojam formalno obrazovanje odnosi se na učenje u zvaničnim institucijama obrazovnog sistema. Kroz školsko obrazovanje moguće je organizovanje različitih radionica, sekcija u kojima bi se više govorilo o poslovanju, o osnovnim pojmovima, pre svega se usmeravajući na njihovo razumevanje. Na taj način se kod učenika podstiče kreativno razmišljanje, sagledavanje problema i situacija koje mogu nastati sa različitih aspekata i davanje ideja za njihovo prevazilaženje.

Kod učenika bi trebalo stvoriti naviku da neprestano istražuju, da postavljaju pitanja, jer ih u tom slučaju niko ne primorava da uče, već oni to sami žele. Znanja koja na taj način dobiju mnogo su trajnija i razumljivija od onih stečenih tradicionalnim metodama.

Učenici treba da nauče kako se stvara i funkcioniše organizacija (npr. osnivanje nekog zamišljenog preduzeća). Moguće je i angažovanje učenika u analizi potreba na tržištu (npr. ankete), osmišljavanja nekog proizvoda ili usluge, njihovog pravljenja, kreiranja i sprovođenja marketinških aktivnosti (flajeri, plakati, pakovanja i sl.), prodaje kako bi se shvatio značaj preduzetničkog načina razmišljanja i koristi koju ono može doneti.

Virtuelne kompanije i simulacije su značajne kako na srednjem tako i na višem nivou obrazovanja. Dok uče sve je u suštini igra gde načinjena greška neće imati velike efekte, ali je važno razumevanje da ista ta greška u stvarnom poslovnom svetu može imati katastrofalne posledice.

Znanja koja se stiču moraju biti praktično primenljiva, pa je neophodno da se privreda uključi u oblikovanje nastavnih planova i programa. Bez međusobne povezanosti i koordinisanog delovanja školstva i privrede ostvarivanje cilja obrazovnog procesa bilo bi pod znakom pitanja.

Ozbiljan problem u Srbiji je i mišljenje koje javnost ima o preduzetništvu i mogućnosti samostalnog poslovanja. „Više od polovine mladih (57%) zaposlenje u javnom sektoru vidi kao siguran posao, naspram 21% mladih suprotnog mišljenja.“ [8], a „skoro polovina mladih (44%) smatra da je rad u državnoj službi najbolje profesionalno iskustvo, 29% ne misli ovako, a 27% nije sigurno“ [8].

Glavni zadatak svih delova obrazovnog sistema jeste promena načina razmišljanja ne samo mladih, već i odraslih u pogledu preduzetništva, pritom se ne fokusirajući samo na formalno već i na ostale oblike sticanja znanja.

Sve su prisutnije različite vrste neformalnog i informalnog preduzetničkog obrazovanja svih starosnih struktura. One su prvenstveno zasnovane na delovanju porodice, prijatelja, vršnjaka, a kasnije i kolega i samog radnog mesta.

7. ZNAČAJ ISKUSTVA I OBRAZOVANJE ODRASLIH

U ostvarivanju permanentnog obrazovanja postoje bitne razlike kada je reč o deci i kada je reč o odraslima. Ovde se prvenstveno misli na uslove u kojima se odvijaju a „da i ne

govorimo o razlici biološke i fizičke zrelosti, status i položaj tih dveju kategorija stanovništva suštinski se razlikuju. S jedne strane imamo obaveznost, s druge slobodu“ [5]. Kod odraslih se, isto kao i u okviru rane preduzetničke edukacije, omogućava sticanje znanja kroz oblike zvaničnog, neformalnog i obrazovanja koje je zasnovano na iskustvu.

Iskustvo podrazumeva učenje zasnovano na posledicama donetih odluka i sprovedenih aktivnosti u različitim situacijama koje se tokom života dešavaju. Rezultati mogu biti pozitivni ili negativni, ali za istinskog preduzetnika značajne pouke se mogu izvući i iz jednih i iz drugih. Učenje na sopstvenim uspesima i greškama – to je zapravo iskustvo. „Informalno učenje odnosi se, prema tome, na refleksirani i samoorganizovani oblik učenja. To se pre svega ogleda kroz individualnost. Stalnim novim utiscima, impulsima i iskustvima razvijaju se lično oblikovani stavovi i sudovi“ [7].

Analiza sopstvenih postupaka često nije dovoljna iako je veoma važna, pa je neophodno fokusirati se i na ponašanje drugih organizacija i pojedinaca. Onaj ko na tuđim greškama nauči šta treba činiti a šta ne, u velikoj meri će uštedeti svoje vreme, energiju, ali i novac, a istovremeno biće spreman da naučene lekcije na pravi način primeni u svom budućem poslovanju. Zato se ne treba ustručavati, treba slušati savete iskusnih ljudi i pratiti ponašanje konkurenata, jer „dopušteno je učiti i od neprijatelja“ (Ovidije).

Svaki pogrešno načinjen poslovni potez ne treba zanemarivati niti zbog njega posustajati. Iz njega će u narednom periodu proizaći čitav niz kvalitetnih odluka, odluka koje će zasigurno unaprediti performanse poslovnog poduhvata, jer iz prošlosti se uči, a sopstvene greške su jedan od najboljih učitelja. „Ako na stazi života potrčiš i padneš, podigni se, očisti prašinu, jer ne gubi onaj što pada već onaj što ostaje da leži“ (Aristotel). „Uspeh nije konačan, neuspeh nije fatalan. Hrabrost da se nastavi dalje je ono što se računa“ (Vinston Čerčil).

Gašenje velikih preduzeća kao krajnji rezultat ima veliki broj nezaposlenih, a najveći deo otpuštenih ostaje da čeka posao, što je i glavna greška, jer posao neće sam doći, već postoje dve mogućnosti: (1) aktivno tražiti posao, ili (2) započeti sopstveni posao.

Svoju podršku pruža i Nacionalna služba za zapošljavanje koja u ponudi ima više besplatnih programa dodatnog obrazovanja za ljude kojima je to potrebno:

- „Stručna praksa
- Sticanje praktičnih znanja
- Klubovi za aktivno traženje posla
- Prekvalifikacija i dokvalifikacija
- Obuka za započinjanje sopstvenog posla
- Obuke za aktivno traženje posla
- Obuke za potrebe tržišta rada
- Obuke na zahtev poslodavca
- Funkcionalno osnovno obrazovanje odraslih...“ [9]

Postoje poslodavci koji su spremni da određeni broj lica prime na obuku kako u okviru modela „dualnog obrazovanja“ tokom srednje škole, tako i u obrazovanju odraslih, što daje više pozitivnih efekata:

- Lica mogu steći dodatno znanje i možda naći posao,
- Poslodavci mogu osposobiti svoje potencijalno nove radnike uz određene subvencije,
- Društvo i država imaju koristi jer se deo stanovništva dodatno usavršava i potencijalno smanjuje nezaposlenost.

Savremene tehnologije koje su sve prisutnije u modernom svetu sa sobom nose velike prednosti u odnosu na tradicionalne metode čineći na taj način jedan od glavnih elemenata osnove savremenog koncepta obrazovanja. Njihova upotreba je značajna „kroz pristup obrazovanju know - why („znati zašto“). Ono (obrazovanje) treba da pruži odgovore na pitanja: Zbog čega? Čemu? Gde je smisao?“ [10], učenja određenih pojmova ili veština.

8. ZAKLJUČAK

Permanently obrazovanje je važan element u formiranju pravih, za život sposobnih, pojedinaca – preduzetnika. Pomoć koju društvo pruža u podsticanju njihovog razvoja zasnovana je na stvaranju povoljnog ambijenta, poslovne klime koja utiče na oblikovanje ličnosti ljudi kroz prihvatanje i usvajanje preduzetničkog duha, te nezadržive sile koja motiviše ljude da stalno idu napred, napred ka boljoj budućnosti. Stvaranje na preduzetničkim principima zasnovanog formalnog obrazovnog sistema u kome će se pojedinci pripremati za svoj poslovni život dobijajući potrebna znanja koja se mogu lako primeniti, predstavlja jedan od osnovnih zahteva koje je potrebno ispuniti kako bi određeno društvo postavilo uspešne temelje svog budućeg napretka. Nastavne planove i programe trebalo bi prilagoditi nivou obrazovanja na kome se primenjuju i karakteristikama onih koji tu nastavu pohađaju, jer oni su uvek bili i ostaće lica kojima je celokupan sistem obrazovanja i posvećen.

Najbolji rezultati postižu se optimalnom kombinacijom različitih oblika obrazovanja, utvrđivanjem i sprovođenjem pravog odnosa tradicionalnog i savremenog modela, a sve to sa jednim zajedničkim ciljem – stvoriti osnovu za bolju budućnost pripremom ljudi koji će biti njen sastavni deo, stvaranjem budućih preduzetnika.

LITERATURA

- [1] Jovanović-Božinov, M., Živković, M., Langović, A., Veljković, D. (2004). *Preduzetništvo*, Megatrend univerzitet primenjenih nauka, Beograd
- [2] Garabinovic, D., Markovic Blagojevic, M. (2016). *Entrepreneurship and the importance of early entrepreneurial education in its development*, The book of proceedings of the 5th International conference „Employment, Education and Entrepreneurship“ titled „Achieving excellence in education, employment and human resource management“, Belgrade, pp. 86-109

- [3] Magdinčeva-Šopova, M. (2011). *Uslovi za preduzetničku aktivnost*, Zbornik radova, Međunarodni naučni skup ES-NBE 2011 Ekonomska nauka u funkciji kreiranja novog poslovnog ambijenta, Univerzitet u Prištini, Ekonomski fakultet, pp. 591-597
- [4] Karavidic, S., Cukanovic-Karavidic, M. (2016). *Knowledge and skills for re-industrialization and agrarization in Serbia*, The book of proceedings of the 5th International conference „Employment, Education and Entrepreneurship“ titled „Achieving excellence in education, employment and human resource management“, Belgrade, pp. 128-146
- [5] Langran, P. (1976). *Uvod u permanentno obrazovanje, drugo prošireno izdanje*, Beogradski izdavačko-grafički zavod, Beograd
- [6] Paunović, S. (2009). *Preduzetničko obrazovanje – kako ga učiniti efikasnijim i preduzetnijim?*, Singidunum revija, 5(2), pp. 144-149
- [7] Loewen, B. (2011). *Informalno i neformalno učenje – analiza i perspektive, Esej za raspravu januar/siječanj 2011. godine*, Deutsche Gesellschaft für Internationale Zusammenarbeit (GIZ)
- [8] Stojanović, M., Radaković, D., Šolić Vojinović, M., Bujanja, J. (2012). *Državna služba? Ne hvala, ja sam preduzetnik!*. Građanske inicijative, Beograd
- [9] <http://www.nsz.gov.rs/live/trazite-posao/edukacija> vreme pristupa: 20.03.2017.
- [10] Trifunović, S., Skorup, A., Gligorijević, S. (2013). Nove tehnologije i obrazovanje (neka pitanja), Trendovi u poslovanju, godina I, broj 2, sveska 2/2013, pp. 39-44